

OVERVÅKINGSSTATEN

Thomas Mathiesen

OVERVÅKINGSSTATEN

Europas overvåking av sine borgere
– og av andre

NOVUS FORLAG
Oslo – 2015

© Novus AS 2015.

ISBN 978-82-7099-812-8

Omslag: Geir Røsset

Trykk: LaserTrykk.no

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Innhold

Forord	9
Den amerikanske overvåkingen	11
<i>Verizon</i>	12
<i>Prism-debatten</i>	13
<i>Stigende omfang</i>	15
<i>Er USA det eneste landet?</i>	16
Middelhavet og Frontex	18
<i>Middelhavet – bare innbydende, blått og solfylt?</i>	18
<i>Døden i Middelhavet</i>	19
<i>Høyere tall?</i>	19
<i>Farligere ruter</i>	21
<i>Frontex</i>	22
<i>Livreddende?</i>	25
<i>Triton – den siste nyhet</i>	26
<i>Ny teknologi</i>	27
<i>Etterskrift</i>	29
Schengen Informasjonssystem – SIS I og II	30
<i>Opprinnelsen til Schengen</i>	31
<i>Fortsatt uenigheter og splittelse</i>	33
<i>Det generelle formålet: SIS-konvensjonens artikkel 93</i>	34
<i>Juridisk dekkoperasjon</i>	35
<i>Hemmelighold</i>	36
<i>Grunnopplysninger. SIS II</i>	40

<i>Store kategorier av mennesker</i>	43
<i>Mindre kategorier også interessante</i>	44
<i>Millioner av objekter</i>	46
<i>Annen informasjon</i>	46
SIRENE (Supplementary Information Request at the National Entry)	48
<i>Ikke i konvensjonen</i>	48
<i>Supplerende informasjon</i>	49
<i>Eksempel: USYS og KRIMSYS</i>	50
VISA Information System (VIS)	53
Passenger Name Record – PNR	56
<i>Hva er Passenger Name Record?</i>	56
<i>Beskyttelse av privatlivets fred?</i>	57
<i>EDPS beklager utilstrekkelige regler</i>	58
<i>Et foreslått EU-PNR system</i>	60
<i>API – Advance Passenger Information</i>	62
EUROPOLS Datasystemer – TECS	64
<i>Europols tilgang på andre datasystemer</i>	68
<i>2011 – og videre</i>	70
Datalagringsdirektivet	72
<i>Et memorandum</i>	72
<i>Quantico og ILETS</i>	74
<i>ENFOPOL-papirene</i>	75
<i>Datalagringsdirektivet av 15. mars 2006</i>	76
<i>Stor kritikk</i>	77
<i>Dommen</i>	78
<i>En norsk uttalelse</i>	81

<i>I Norge: Storm på dag 2</i>	82
<i>Hva mener EU?</i>	83
FRA-Loven – og mer?	85
<i>Hva er signalspaning?</i>	86
<i>Voldsomme protester</i>	87
<i>Rop fra Dagbladet</i>	89
<i>Internasjonal</i>	90
HAAG-Programmet og Prümavtalen	93
<i>Haag-programmet</i>	93
<i>Prüm-avtalen</i>	96
<i>I Norge</i>	99
Global kontroll uten Stat?	102
<i>Global kontroll uten stat?</i>	102
Beskytter overvåkingssystemene oss mot terrorisme?	106
<i>Funn eller identifisert etter handlingen</i>	107
<i>Funn eller identifikasjon før handlingen</i>	110
<i>Karikaturstriden</i>	111
<i>Bombeangrepet i Birmingham</i>	112
<i>Varsel i Oslo</i>	113
<i>Noen grunner</i>	114
<i>«Information Overload» – eller «Big Data»</i>	114
<i>Stordata – og PSTs syn</i>	117
<i>Radikaliserte individer</i>	120
<i>Angrep av liten skala</i>	123
<i>Til slutt en kronikk</i>	123
Hva må gjøres?	125
<i>Hva må vi ikke gjøre?</i>	125

<i>En opptelling</i>	129
<i>Polisiære midler?</i>	131
<i>Norsk Lovgivning</i>	131
<i>22. juli kommisjonen</i>	134
<i>Krig mot terroristene?</i>	135
<i>Diskusjon med terroristene?</i>	139
<i>De er få</i>	140
<i>Men hva så med de mange?</i>	144
<i>Den liberale rettsstat</i>	146
Epilog – Fremtiden er nå	149
Litteratur	154
Sluttnoter	160

Forord og takk

Denne boken omhandler noen sider ved overvåkingen av borgerne som finner sted i dagens Europa.

Dens hovedpoeng er at selv om vi kan få inntrykk fra pressen og andre massemedier at overvåking nærmest utelukkende er et amerikansk fenomen, er dette langt fra tilfelle. En mengde store og mindre overvåkingssystemer er blitt etablert eller er under etablering eller er ønsket etablert, i Europa. Tilsvarende gjelder andre deler av verden som ikke tas opp her. Overvåking er et tegn ved selve moderniteten.

Det er maktpåliggende i et demokrati at borgerne skal kunne gjøre seg kjent med mengden av overvåkingssystemer i eget land eller på eget kontinent. Det gjelder også for europeiske borgere. De må kunne gjøre seg kjent med at omfattende overvåking faktisk finner sted ikke bare i USA, men i Europas midte, nær dem selv.

Boken er i noen grad blitt til som en oversettelse til norsk av to ganske omfattende kapitler – kapittel 3 og 4, s. 95–205 om overvåking – i min egen bok på engelsk, som bærer tittelen *Towards a Surveillant Society – The Rise of Surveillance Systems in Europe*, og som ble utgitt i England på Waterside Press i 2013. Teksten ble skrevet på engelsk av meg, og oversettelsen til norsk ble foretatt av meg. Jeg takker Waterside Press for tillatelse til å utgi denne norske utgaven. Men på enkelte punkter er boken blitt forkortet for norske lesere og samtidig sterkt supplert og videreført av mye nytt materiale som tilpasser den til norske/europeiske forhold.

Det fire sider lange kapitlet “Global kontroll uten stat?”, ble opprinnelig skrevet av meg som en lengre artikkel på engelsk, oversatt av meg til norsk her og inkludert i denne boken. Det er hentet fra Mattieu DeFlem (red.), *Surveillance and Governance: Crime Control and Beyond* (Emerald 2008).

Kapitlene i denne boken danner en helhet, men kan også leses hver for seg. For eksempel er det mulig å lese kapitlet om Schengen-samarbeidet uten å lese alle de andre kapitlene. For å gjøre en slik lesning meningsfylt er enkelte informasjonen kort gjentatt i flere kapitler.

Jeg vil takke Tony Bunyan, leder av den britiske menneskerettighetsorganisasjonen og NGO (Non-Governmental Organization) *Statewatch*, en organisasjon med enorm oversikt over europeiske overvåkingsforhold (www.statewatch.org/about.htm), og Chris Jones, som er forsker ved samme organisasjon, for grundig gjennomlesning av den engelske teksten som denne oversettelsen i noen grad er utført fra, og for en rekke gode ideer under skrivingen av denne boken.

Takk til stipendiat Marte Rua på nabokontoret for mange viktige faglige diskusjoner, og for god hjelp til å forklare og forstå den moderne PC-ens irrganger. Takk også til jurist Marie-Louise Berg, advokat Jon Wessel Aas og professor Kristian Andenæs for lesing av relevante avsnitt og sider om juridiske forhold. Men eventuelle feil og mangler er alene mitt ansvar.

Til slutt takk til Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi for sjenerøs trykningsstøtte for boken, og til Novus forlag for rask og god hjelp under trykningsprosessen.

Oslo, 20. april 2015
Thomas Mathiesen